POLSKA AKADEMIA NAUK
ZAKŁAD ZOOLOGII SYSTEMATYCZNEJ I DOŚWIADCZALNEJ

ACTA ZOOLOGICA CRACOVIENSIA

Tom XIX Kraków, 15. X. 1974 Nr 15

Małgorzata Skrzypczyńska

Materiały do znajomości entomofauny szyszek modrzewi: europejskiego (*Larix decidua* Mill.) i polskiego (*Larix polonica* Rac.)

[Str. 327—336, 1 ryc. w tekście]

Materials for becoming acquainted with the entomofauna of cones of the European larch (*Larix decidua* Mill.) and the Polish larch (*Larix polonica* Rac.)

Материалы к познанию энтомофауны шишек лиственницы: европейской (*Larix decidua* Mill.) и польской (*Larix polonica* Rac.)

Abstrakt. Praca zawiera wykaz 43 gatunków (łącznie 1826 osobników) owadów — konobiontów stwierdzonych w latach 1968—1973 w szyszkach modrzewi: europejskiego (*Larix decidua* Mill.) i polskiego (*L. polonica* Rac.), pochodzących z 70 nadleśnictw i Parków Narodowych Polski północno-zachodniej i południowej.

I. WSTĘP I PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA

Szyszki drzew iglastych, a zwłaszcza modrzewi: europejskiego (*Larix decidua* Mill.) i polskiego (*L. polonica* Rac.) odgrywają swoistą rolę w biocenozie leśnej. Stanowią one specyficzne mikrośrodowiska, z którymi związani są stale, sezonowo, jak również przygodnie przedstawiciele fauny niższych zwierząt, szczególnie owadów. Poznanie tych owadów jest istotne nie tylko z punktu widzenia przyrodniczego, lecz także gospodarczego; wiele spośród nich jest poważnymi szkodnikami nasion modrzewi.

W dotychczasowym piśmiennictwie najwięcej informacji dotyczących entomofauny szyszek modrzewia europejskiego i polskiego podaje Karpiński (1967). Wymieniony autor rozpatruje rolę szyszek w aspekcie przede wszystkim ekologicznym, jako swoiste mikrośrodowiska z charakterystyczną zoocenozą.

Cytowany autor wyróżnił wśród owadów i pajęczaków 5 charakterystycznych grup, zasiedlających nie tylko szyszki świeże, lecz także zeszłoroczne i zestarzałe, opadnięte na dno lasu. Fragmentaryczne wiadomości z zakresu entomofauny szyszek drzew iglastych, wśród nich także modrzewi, podaje GYÖRFI (1956).

Dotychczas najczęściej zajmowano się tymi owadami przede wszystkim w aspekcie gospodarczym, tj. ich szkodliwością w nasionach. Informacje te, dotyczące najczęściej wspomnianych szkodników: znamionka modrzewiowca *Megastigmus pictus* (FÖRSTER) (synon. *M. seitneri* HOFFMR.), *Hym.*, *Torymidae*, podają między innymi: HOFFMEYER (1929), ESCHERICH (1939), ČERMAK (1952), PADIJ (1952), SZMIDT (1965), KAPUŚCIŃSKI (1966), SKRZYPCZYŃSKA (1973b); odnośnie do śmietki modrzewiowej *Hylemyia laricicola* (Karl), *Dipt.*, *Anthomyidae*: KARL (1928), SEITNER (1929), SZMIDT (1965), KAPUŚCIŃSKI (1966), YAMADA i inni (1972), SKRZYPCZYŃSKA (1973a); w przypadku szyszenia pospolitego *Dioryctria abietella* (DEN. et SCHIFF.), *Lep.*, *Pyralidae*: OKUNEV (1958), KARPIŃSKI (1963), KAPUŚCIŃSKI (1966). Ponadto wiadomości dotyczące innych owadów wyhodowanych z szyszek modrzewi podają także: ESCHERICH (1942), OKUNEV (1958), BOUČEK (1966, 1971), SKRZYPCZYŃSKA (1972).

Celem niniejszej pracy jest:

1. wykazanie owadów — konobiontów uzyskanych z szyszek modrzewi europejskiego i polskiego,
2. przedstawienie danych dotyczących liczebności poszczególnych gatunków,
3. podanie stanowisk stwierdzonych konobiontów,
4. uwzględnienie bioekologicznych powiązań w specyficznym mikrośrodowisku, jakim są szyszki modrzewiowe,
5. ustalenie ewentualnych korelacji pomiędzy uzyskanymi konobiontami a gatunkami modrzewi.

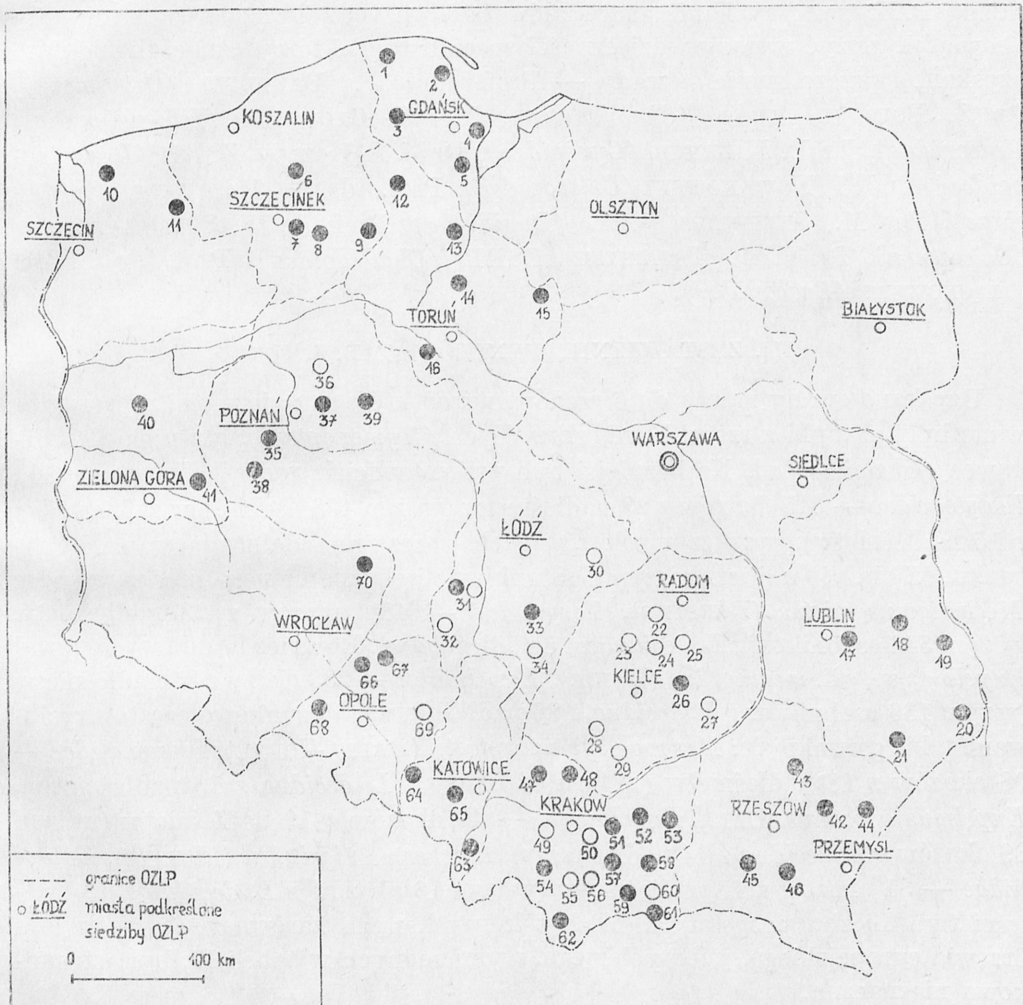
II. METODYKA BADAŃ

Podstawą badań było pozyskanie odpowiedniego materiału w postaci prób szyszek * modrzewia europejskiego i polskiego. Wspomniane próby szyszek o wadze około 1 kg pochodziły z terenu Polski z 70 stanowisk. Szyszki zostały przysłane w latach 1968—1973, na prośbę Instytutu, przez nadleśnictwa podległe właściwym Okręgowym Zarządom Lasów Państwowych, jak również przez Parki Narodowe, a część materiału zebrała autorka sama.

W okresie jesieni i zimy szyszki znajdowały się w pomieszczeniach o temperaturze powietrza wynoszącej około +4°C. Na wiosnę przenoszono je do laboratorium. Szyszki skrapiano wodą, a następnie wysuszano, co powodowało ich otwieranie oraz stopniowe wydostawanie się nasion (TYSZKIEWICZ, 1951). W celu przyspieszenia tego procesu wytrząsano szyszki ręcznie w specjalnym pojemniku. Z kolei z szyszek i pozyskanych z nich nasion zakładano hodowle

* Z Nadl. Brzesko i Nadl. Kubryk otrzymano tylko nasiona.

indywidualne, głównie w probówkach, oraz masowe w pudłach hodowlanych, szalkach Petriego i słojach szklanych. Uzyskane z hodowli imagines preparowano, etykietowano i sporządzano zbiór dowodowy. Przeprowadzono również analizy wnętrza nasion po wylęgu przypuszczalnych pasożytów szkodników nasion, w celu ustalenia biologicznych związków w układzie pasożyt—żywiciel.

Ryc. 1. Stanowiska (1—70), z których pochodziły szyszki modrzewia europejskiego (*Larix decidua* Mill.; = ●) i polskiego (*Larix polonica* Rac.; = ○); numerację objaśniono w tabeli I

Aby uwzględnić ewentualne występowanie w szyszkach *Hylemyia laricicola* (Karl) i *Dioryctria abietella* (Den. et Schiff.), których larwy po ukończeniu żerowania udają się do gleby, brano pod uwagę charakterystyczne uszkodzenia szyszek powodowane przez wymienione larwy. Analizowano szyszki pod kątem zażywiczenia oraz zmian w strukturze trzpienia i rdzenia (Kapuściński, 1966,

Skrzypczyńska, 1973a) oraz wyjedzenia łusek nasiennych i widocznych na szyszkach gruzełków brunatnych ekskrementów larw (Kapuściński, 1966).

Uzyskane wyniki przedstawiono w tabelach I i II, przy czym układ nadleśnictw podano według Zasad hodowlanych (1969).

Pragnę serdecznie podziękować Okręgowym Zarządom Lasów Państwowych, Nadleśnictwom oraz Dyrekcjom Parków Narodowych, a zwłaszcza Wielkopolskiego P. N. za pozyskanie materiałów badawczych. Uważam za swój miły obowiązek złożyć wyrazy wdzięczności specjalistom, którzy oznaczali niektóre uzyskane przeze mnie owady — Prof. dr W. Bazyluk *(Orthoptera)*, Dr Z. Bouček, Anglia *(Chalcidoidea)*, Mgr J. Głowacki *(Ichneumonidae, Braconidae)*, Dr E. Kierych *(Cynipidae)*, Dr M. A. Kozlov, ZSRR *(Proctotrupoidea)*, Dr J. T. Nowakowski *(Chloropidae)*, Prof. dr J. Razowski *(Tortricidae)*, Dr M. Skuhrava, ČSR *(Itonididae)*, Prof. dr W. Szymczakowski *(Coleoptera)*, Dr V. A. Trjapitzin, ZSRR *(Chalcidoidea)*, Prof. dr S. K. Wiąckowski *(Braconidae)*.

III. ZESTAWIENIE WYNIKÓW (TAB. I, II *)

Uzyskane owady należą do 6 rzędów, wśród których najczęściej reprezentowane były gatunki z rzędu błonkoskrzydłych *(Hymenoptera)*, a z nich bleskotkowce *(Chalcidoidea)*. Najliczniejsi byli przedstawiciele rodzaju *Eurytoma* Ill., *Eurytomidae* — 615 okazów z 23 nadleśnictw (w tym 498 osobników z *L. decidua* z 15 nadleśnictw), przy czym okazów tych jeszcze nie zdeterminowano do gatunku. Z kolei najliczniejszym gatunkiem był znamionek modrzewiowiec *Megastigmus pictus* (Förster), *Torymidae* — 481 okazów z 28 nadleśnictw (w tym 348 osobników z *L. decidua* z 18 nadleśnictw). Również licznie występował *Eupelmus* sp. aff. *memnonius* (Dalm.), *Eupelmidae* — 233 okazy z 35 nadleśnictw (w tym 136 osobników z *L. decidua* z 26 nadleśnictw). Stosunkowo często uzyskiwano takie gatunki jak: *Mesopolobus zetterstedtii* (Dalla-Torre), *Pteromalidae* — 98 okazów z 18 nadleśnictw (w tym 82 okazy z *L. decidua* z 13 nadleśnictw), *Eupelmus urozonus* Dal., *Eupelmidae* — 47 okazów z 19 nadleśnictw (w tym 39 okazów z *L. decidua* z 14 nadleśnictw), *Elachertus nigritulus* (Hartig), *Eulophidae* — 31 okazów z 18 nadleśnictw (w tym 16 okazów z *L. decidua* z 12 nadleśnictw). Liczba pozostałych bleskotek uzyskanych zarówno z szyszek modrzewia europejskiego, jak i polskiego, wymienionych w tabeli II, była stosunkowo nieznaczna.

W obrębie rodziny *Ichneumonidae* najczęściej reprezentowanym gatunkiem był *Scambus strobilorum* (Ratz.) — 72 okazy z 18 nadleśnictw (w tym 47 osobników z *L. decidua* z 12 nadleśnictw).

Z pozostałych rzędów owadów stosunkowo licznie występowały muchówki *(Diptera)*: *Asynapta strobi* (Kieff.), *Itonididae* — 67 okazów z 8 nadleśnictw głównie z *L. decidua*; z chrząszczy (*Coleoptera*): *Dryophilus pusillum* (Gyll.),

* Uwaga! — w czasie druku niniejszej pracy skorygowano oznaczenie muchówki z rodziny *Itonididae*, wobec czego w tekście obu tabel zamiast "*Camptomuiella larici* Marik." należy wprowadzić "*Asynapta strobi* (Kieff.)".

Tabela I

Wykaz stanowisk, z których pochodziły szyszki i nasiona modrzewi Larix decidua Mill. (="d") i L. polonica Rac. (="p") oraz stwierdzonych w nich owadów w latach 1968-1973 (liczby 1-70 odnoszą się do numeracji stanowisk na mapie - ryc. 1)

Gatunek	Świślino	Chylonia	Wieżyca	Sobowidze	Pelpin	Wierzchowo	Szczecinek	Okonek	Polnica	Międzyzdroje	Węgorzyno	Klosnowo	Dąbrowa	Chełmno	Ruda	Gołąbki	Łopiennik	Zawadówka	Strzelce	Hrubieszów	Tomaszów Lub.	Przysucha	Niekłań	Bliżyn	Skarżysko	Nieskurzów	Klimontów	Wodzisław	Pińczów	Rawa Mazow.	Brąszewice		Sokolniki	Lubień	Kobiele Wiel.	Wielkopolski Park Narod.	Czerniejewo	Nekla	Żegrowo	Czeszewo	Szczaniec	Głogówko	Dąbrówki	Leżajsk	Pruchnik	Krosno	Brzozów	Miechów	Krzeszowice	Kalwaria	Myślenice	Bochnia	Brzesko	Gromnik	Sucha Beskidz.	Krościenko	Pieniński Park Narod.	Rytro	Nawojowa	Piwniczna	Krynica	Muszyna	Tatrzański Park Narod.	Złoty Potok	Rybnik	Brenna	Namysłów	Gręboszyce	Prudnik	Rudy Racib.	Kubryk
	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	p	p	p	p	d	p	p	p	p	d	p	p	d	p	d	p	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	p	p	d	d	d	d	p	p	d	d	d	p	d	d	d	d	d	d	d	d	p	d
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31		32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
Meconema thalassinum (Deg.)																																				+																																			
Forficula auricularia L.																																												+																											
Coleophora laricella Hb.																																												+																											
Spilonota laricina Hein.																										+										+								+																											
Telphusa saltum Z.																																												+																											
Dioryctria abietella (Den. et Schiff.)*		+	+			+						+																	+	+		+					+		+				+																			+									
Hylemyia laricicola (Karl)*		+	+	+	+	+	+	+	+	+		+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+				+	+		+	+	+	+	+	+	+	
Hapleginella laevifrons (Loew)																													+	+						+								+						+										+	+	+									
Camptomuiella larici Marik.																																+				+								+								+			+						+	+							+		
Dryophilus pusillum (Gyll.)																		+											+	+			+			+					+		+																	+											
Cryptophagus sp.																																				+																																			
Prosternon tesselatum (L.)																																																													+										
Dasytes sp.																																				+							+									+											+						+			
Adalia bipunctata (L.)																																				+																																			
Coccinella quinquepunctata L.																																												+																											
Hemiteles sp.																																																											+											
Homotropus tarsatorius (Panz.)																																				+																																			
Scambus calobatus (Grav.)																												+			+																																								
Scambus strobilorum (Ratz.)		+	+																+	+				+			+	+	+		+					+					+		+	+						+		+		+						+		+									
Scambus sp.																			+																																	+								+											
Ascogaster quadridentatus (Wesm.)																																												+																											
Blacus longipennis (Grav.)																																																				+													+						
Bracon sp.																	+																																																						
Bracon dichromus Wesm.																																									+																														
Bracon pineti Thoms.																		+															+				+							+								+																			
Macrocentrus thoracicus (Nees)																																												+																											
Periclistus brandti (Ratz.)																																												+			+																								
Megastigmus pictus (Först.)		+										+			+							+		+			+	+	+	+						+	+			+	+	+	+	+	+				+	+		+							+	+	+	+						+	+	+	+	
Eurytoma sp.			+																			+			+				+	+						+	+				+	+	+	+	+		+		+			+			+					+	+	+						+	+	+	
Eucharis sp.																																																																					+		
Trjapitzinellus sp.																													+																																										
Anogmus laricis Bouč.																												+	+	+	+	+	+			+	+		+		+		+	+				+		+		+								+										+	+	
Habrocytus sp.																																											+	+								+																				
Mesopolobus subfumatus (Ratz.)																	+											+		+							+			+	+		+	+								+																		+		
Mesopolobus zetterstedtii (D. T.)	+																+					+						+		+			+			+					+		+	+		+				+		+	+									+					+	+	+		
Eupelmus sp. aff. memnonius (Dalm.)		+	+	+		+						+		+			+											+	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+		+			+						+	+		+		+		+	+	+	
Eupelmus pullus Rusch.																																																							+																
Eupelmus urozonus Dalm.		+										+					+	+						+			+		+		+										+		+	+						+		+	+		+					+		+					+		+		
Elachertus nigritulus Zett.	+		+									+						+										+	+			+	+			+	+				+		+	+						+		+			+										+			+			
Elachertus olivaceus (Thoms.)												+																			+						+		+					+					+																						
Tetrastichus sp.																												+																																											
Aphanogmus gracilicornis Först.																																				+																										+									
Telenomus acrobates Giard.																																																											+											

* Stwierdzono tylko ślady żerowania

M. Skrzypczyńska
Acta Zoologica Cracoviensia XIX/15

Wykaz gatunków stwierdzonych w szyszkach i nasionach modrzewi: europejskiego (Larix decidua Mill. ="d") i polskiego (Larix polonica Rac. ="p") w latach 1968 - 1973

Tabela II

Gatunek	Płeć	Liczba osobników w latach **												Razem Imagines		Łącznie Imagines d + p
		1968		1969		1970		1971		1972		1973				
		d	p	d	p	d	p	d	p	d	p	d	p	d	p	
* Meconema thalassinum (Deg.)												1 (1)		1		1
Forficula auricularia L.				1 (1)										1		1
Coleophora laricella Hb.				1 (1)						2 (1)				3		3
Spilonota laricina Hein.		5 (1)								10 (2)				15		15
Telphusa saltum Z.										1 (1)				1		1
Dioryctria abietella (Den. et Schiff.) ***																
Hylemyia laricicola (Karl) ***																
* Hapleginella laevifrons (Loew)		1 (1)	3 (1)	1 (1)	1 (1)					2 (1)		1 (1)	3 (2)	5	7	12
Camptomuiella larici Marik.	♂ ♀					10 4 (4)				34 18 (3)	1 (1)		1 (1)	44 22	2	68
* Dryophilus pusillum (Gyll.)		2 (1)	1 (1)	11 (4)	2 (2)	2 (1)						3 (1)	4 (1)	18	7	25
* Cryptophagus sp.												1 (1)		1		1
* Prosternon tesselatum (L.)					1 (1)										1	1
* Dasytes sp.		6 (5)		1 (1)										7		7
Adalia bipunctata (L.)											1 (1)			1		1
Coccinella quinquepunctata L.		1 (1)												1		1
Hemiteles sp.	♀	1 (1)												1		1
* Homotropus tarsatorius (Panz.)	♂											1 (1)		1		1
* Scambus calobatus (Grav.)	♂ ♀				1 (1)		1 (1)								1 1	2
Scambus strobilorum (Ratz.)	♂ ♀	2 2 (3)	10 1 (2)	21 18 (8)	2 4 (3)	2 1 (2)	3 (1)				1 (1)	1 (1)	3 1 (1)	25 22	18 7	72
Scambus sp.	♂ ♀	1 (1)		2 (2)		1 (1)								2 2		4
* Ascogaster quadridentatus (Wesm.)	♂									8 (1)				8		8
* Blacus longipennis (Grav.)	♀					1 (1)								1		1
* Bracon dichromus Wesm.	♂			1 (1)										1		1
* Bracon pineti Thoms.	♂ ♀			2 (2)	2 (2)	1 (1)								3	2	5
* Coeloides ungularis Thoms.	♀			1 (1)										1		1
* Macrocentrus thoracicus (Nees)	♂									2 (1)				2		2
* Periclistus brandti (Ratz.)	♀	4 (2)												4		4
Megastigmus pictus (Förster)	♂ ♀	74 (2)	10 (5)	1 118 (16)	61 (6)	22 (8)	1 21 (1)	8 (2)	2 (1)	74 (3)	9 (1)	51 (5)	29 (2)	1 347	1 132	481
Eurytoma sp.	♂ ♀	15 22 (4)	2 (1)	218 210 (12)	54 49 (6)	19 25 (3)	7 4 (2)			3 1 (1)		4 1 (2)	1 (1)	259 239	64 53	615
* Eucharis sp.	♂					1 (1)								1		1
* Trjapitzinellus sp.	♂		1 (1)												1	1
Anogmus laricis Bouč.	♂ ♀	2 (2)		4 3 (4)	2 4 (4)	2 (2)	3 (1)			1 (1)				9 3	2 7	21
* Habrocytus sp.	♀	1 (1)		4 (2)										5		5
Mesopolobus subfumatus (Ratz.)	♂ ♀			24 5 (4)	1 1 (2)	2 3 (3)							1 (1)	26 8	1 2	37
Mesopolobus zetterstedtii (D.T.)	♂ ♀	2 (1)	1 (1)	16 31 (8)	6 3 (3)	9 15 (5)			3 (1)			5 4 (2)	3 (1)	30 52	9 7	98
* Eupelmus sp. aff. memnonius (Dalm.)	♂ ♀	3 12 (4)	4 27 (1)	35 60 (21)	15 14 (8)	4 9 (5)	2 4 (3)			9 (3)		1 3 (2)	12 19 (2)	43 93	33 64	233
Eupelmus pullus Rusch.	♂	1 (1)												1		1
Eupelmus urozonus Dalm.	♂ ♀	2 1 (3)	2 1 (2)	11 6 (8)	2 (1)	2 8 (4)	2 (1)				1 (1)	9 (1)		15 24	6 2	47
Elachertus nigritulus (Hart.)	♂ ♀	1 (1)	1 (1)	3 8 (9)	9 (3)	4 (3)	1 1 (1)						3 (1)	4 12	2 13	31
* Elachertus olivacens (Thoms.)	♀		1 (1)	5 (3)	2 (2)									5	3	8
Tetrastichus sp.	♂		1 (1)												1	1
* Aphanogmus gracillicornis Förster	♀		1 (1)								1 (1)				2	2
* Telenomus acrobates Giard.		5 (1)												5		5
													Razem	1375	451	1826

* gatunki nie wymieniane z szyszek modrzewiowych

** w nawiasie podano liczbę nadleśnictw, z których uzyskano wymienione okazy

*** ślady żerowania

Anobiidae — 25 okazów z 8 nadleśnictw, w przeważającej części z *L. decidua*; z motyli *(Lepidoptera)*: *Spilonota laricina* HEIN., *Tortricidae* — 15 okazów z 3 nadleśnictw, wszystkie osobniki z *L. decidua*. Pozostałe gatunki występowały sporadycznie i nieznacznie.

Należy zaznaczyć, że wśród stwierdzonych okazów 17 gatunków oraz 5 rodzajów, do których należą konobionty jeszcze nie zdeterminowane do gatunków, okazały się dotychczas nie wykazywanymi z szyszek badanych modrzewi. Wspomniane konobionty zaznaczono w tabeli I gwiazdką (*).

Spośród wyhodowanych owadów duże znaczenie gospodarcze z uwagi na szkody wyrządzane w nasionach posiada *Megastigmus pictus* (FÖRSTER) (SKRZYPCZYŃSKA, 1973b) i *Eurytoma* sp. Poważne znaczenie gospodarcze posiada również *Hylemyia laricicola* (KARL), o czym świadczą uszkodzenia szyszek powodowane przez tego owada (SKRZYPCZYŃSKA 1973a).

IV. DYSKUSJA

Ze względu na biologiczne związki owadów z szyszkami wśród wyhodowanych konobiontów możemy wyróżnić, podobnie jak w szyszkach innych iglastych (GYÖRFI, 1956; STADNICKIJ, 1969; STADNITZKY, 1971), następujące grupy:

1. Obligatoryjne konobionty — czyli gatunki, których ontogeneza dokonuje się wewnątrz szyszek,

2. Fakultatywne konobionty — czyli gatunki fitofagiczne oraz gatunki im towarzyszące, które mogą rozwijać się nie tylko w szyszkach, lecz także w pędach, pączkach itp.

W grupie obligatoryjnych konobiontów możemy wyróżnić trzy podgrupy:
a) konofile — gatunki, które w szyszkach lub nasionach przechodzą pełny rozwój od jaja do postaci imago. Są to następujące błonkówki: *Megastigmus pictus* (FÖRSTER), *Eurytoma* sp., oraz prawdopodobnie *Eupelmus pullus* RUSCH. i *Eupelmus* sp. aff. *memnonius* (DALM.),
b) konokseny — gatunki, które przechodzą w szyszkach niepełny rozwój, tzn. rozwój jaj i larwy odbywa się w szyszkach, a dla przepoczwarczenia się i przezimowania udają się one do gleby. Należy do nich muchówka *Hylemyia laricicola* (KARL) (w szyszkach stwierdzono wyłącznie ślady żerowania larw) i przypuszczalnie *Asynapta strobi* (KIEFF.),
c) pasożyty konofili i konoksenów. Należą tu błonkówki z nadrodziny *Chalcidoidea*: *Eupelmus urozonus* DALM., i *Mesopolobus zetterstedtii* (DALLA-TORRE), — pasożyty znamionka modrzewiowca *Megastigmus pictus* (FÖRSTER), a także *Anogmus laricis* BOUČ. *(Pteromalidae)* — prawdopodobnie pasożyt *Diptera* występujących w szyszkach. Z nadrodziny *Proctotrupoidea*: *Aphanogmus gracilicornis* FÖRST. *(Calliceratidae)* — pasożyt *Itonididae*. Wydaje się, że do tej podgrupy można zaliczyć *Mesopolobus subfumatus* (RATZ.), *Pteromalidae* i *Telenomus acrobates* GIARD *(Proctotrupoidea, Scelionidae)*.

W grupie fakultatywnych konobiontów możemy wyróżnić następujące cztery podgrupy:

a) fitotrofy — gatunki odżywiające się tylko żywymi tkankami roślinnymi. Należy do nich *Dioryctria abietella* (DEN. et SCHIFF.),

b) eurytrofy — gatunki, które nie są wyłącznie związane z szyszkami, jako ze źródłem pożywienia i które zużytkowują także obumarłe części składowe szyszki, płonne nasiona itp. Należy do nich *Dryophilus pusillum* (GYLL.), *Col.*, *Anobiidae*,

c) pasożyty niewyspecjalizowane fakultatywnych konobiontów. Do tej podgrupy można zaliczyć *Macrocentrus thoracicus* (NEES), *Hym.*, *Braconidae* — przypuszczalnego pasożyta *Dioryctria abietella* (DEN. et SCHIFF.) oraz *Scambus strobilorum* (RATZ.), *Hym.*, *Ichneumonidae*, niewątpliwego pasożyta wymienionego motyla. Wydaje się, że do tej podgrupy można zaliczyć muchówkę *Haploginella laevifrons* (LOEW), a także gatunki z rodziny *Ichneumonidae*: *Homotropus tarsatorius* (PANZ.), *Scambus calobatus* (GRAV.); z rodziny *Braconidae*: *Blacus longipennis* (GRAV.), *Bracon dichromus* (WESM.), *Bracon pineti* THOMS. oraz *Coeloides ungularis* THOMS. — przypuszczalnego pasożyta *Dryophilus pusillum* (GYLL.); z nadrodziny *Chalcidoidea*: *Elachertus nigritulus* ZETT., *Elachertus olivaceus* (THOMS.), *Getrastichus* sp. *(Eulophidae)*, *Eucharis* sp. i *Trjapitzinelus* sp. *(Eucharitidae)* i ewentualnie powiązane z nimi pasożyty wyższych stopni, za jakie uważam *Hemiteles* sp. *(Ichneumonidae)* i *Habrocytus* sp. *(Pteromalidae)*,

d) owady sezonowe, dla których szyszka stanowi schronienie, często przypadkowe. Są to: *Meconema thalassium* (DEG.) *(Orth., Meconemidae)*, *Forficula auricularia* L. *(Derm., Forficulidae)*; z *Lepidoptera* — *Coleophora laricella* HB. *(Coleophoridae)*, *Spilonota laricina* HEIN. *(Tortricidae)*, *Telphusa saltum* Z. *(Gelechiidae)*; z *Coleoptera* — *Cryptophagus* sp. *(Cryptophagidae)*, *Prosternon tesselatum* (L.), *Elateridae*, *Dasytes* sp. *(Melyridae)*, *Adalia bipunctata* (L.) i *Coccinella quinquepunctata* L. *(Coccinellidae)*; z *Hymenoptera* — *Ascogaster quadridentatus* (WESM.), *Braconidae* i *Periclistus brandti* (RATZ.), *Cynipidae*.

V. WNIOSKI

1. Liczba gatunków — konobiontów związanych z szyszkami modrzewi: europejskiego (*Larix decidua* MILL.) i polskiego (*L. polonica* RAC.) zwiększa się o dalszych 22 gatunków (łącznie z 5 oznaczonymi na razie tylko do rodzaju); tab. I.

2. Najliczniej reprezentowanymi owadami uzyskanymi zarówno z szyszek modrzewia europejskiego jak i polskiego okazały się: *Eurytoma* sp., *Megastigmus pictus* (FÖRSTER) i *Eupelmus* sp. aff. *memnonius* (DALM.); pozostałe gatunki wystąpiły mniej licznie w okresie badań (tabela II).

3. Dominujące gatunki owadów wymienione w punkcie 2 uzyskano z większości stanowisk modrzewia europejskiego i polskiego (tabela I), stąd można przypuszczać, że występują one w całym rozsiedleniu modrzewia europejskiego i polskiego w naszym kraju.

4. Liczby dotyczące uzyskanych, dominujących gatunków i rodzajów

sugerują korelację pomiędzy ilością uzyskanych osobników a gatunkami modrzewi, przy czym preferowany byłby modrzew europejski.

5. Najwięcej konobiontów uzyskano z materiałów badawczych z 1969 roku, który był rokiem nasiennym dla większości drzewostanów modrzewiowych w Polsce.

6. Ważnymi gospodarczo owadami okazały się: *Megastigmus pictus* (FÖRSTER), *Hylemyia laricicola* (KARL) i gatunki z rodzaju *Eurytoma* ILL., których jeszcze dokładnie nie udało się oznaczyć.

7. Ustalenie skomplikowanych powiązań troficznych w układzie pasożyt — żywiciel wymaga dalszych badań.

Instytut Ochrony Lasu AR
31-024 Kraków, ul. św. Marka 37

PIŚMIENNICTWO

BOUČEK Z. 1966. Die europäischen Arten der Gattung *Anogmus* FÖRST. *(Hymenoptera: Pteromalidae)*, Parasiten von Insekten in Nadelholzzapfen. Anzeiger f. Schädlingskunde, Berlin u. Hamburg, **39** (4): 52—57.

BOUČEK Z. 1971. The description of one and redescription of another interesting species of European *Pteromalidae (Hymenoptera)* associated with conifers. Pol. Pismo Entom., Warszawa, **41** (2): 305—311.

ČERMAK K. 1952. Hmyzí škudci semen našich lesnich dřevin. Práce výzk. úst. lesnick., I. Lesn. Knih., Praha, sv. 5: 5—87.

ESCHERICH K. 1939. *Megastigmus* — Arten *(Chalcididae)* als Zerstörer von Nadelholzsamen. Zeitschr. f. angew. Entom., Berlin, Hamburg, **25** (3): 363—380.

ESCHERICH K. 1942. Die Forstinsekten Mitteleuropas, Berlin 5.

GYÖRFI J. Nadelholzzapfen- und Nadelholzsamenschädlinge und ihre Parasiten. Acta Agron. Acad. Scient. Hungar., Budapest, **5**: 321—373.

HOFFMEYER E. B. 1929. Aus Samen gezüchtete Callimomiden (Callimomidenstudien I). Entom. Meddel. of Entom. Forein., København, **6**: 323—334.

KAPUŚCIŃSKI S. 1966. Szkodniki owadzie nasion drzew leśnych. Warszawa.

KARL O. 1928. Die Tierwelt Deutschlands, 13 Teil. Zweiflügler oder *Diptera* II: *Muscidae*, Jena.

KARPIŃSKI J. J. 1963. Owady żerujące na modrzewiu polskim (*Larix polonica* RAC.). Prace IBL, Warszawa, **265—268**: 4—49.

KARPIŃSKI J. J. 1967. Owady i pajęczaki przechodzące rozwój bądź zimujące w szyszkach modrzewi: polskiego (*Larix polonica* RAC.) i europejskiego (*L. europaea* MILL.). Prace IBL, Warszawa, **314—319**: 81—112.

OKUNEV P. P. 1958. Bor'ba s vrediteljami semjan listvennicy. Bull. naučn.-techn. inf. Leningr. naučn. issled. Inst. Lesn. Chozj., Leningrad, **5**: 27—32.

PADIJ P. 1952. Vrediteli semjan listvennicy v USSR. Lesn. chozj., Leningrad, **1**: 71—73.

SEITNER M. 1929. *Chortophila laricicola* KARL. die Lärchenzapfen und Samenfliege und ihre Feinde: Parasiten und Räuber. Centralblatt f. das gesamte Forstwesen, Wien-Leipzig, **55** (5—6): 153—167.

SKRZYPCZYŃSKA M. 1972. *Anogmus laricis* BOUČ. *(Hymenoptera, Pteromalidae)* wyhodowany z szyszek modrzewia europejskiego (*Larix decidua* MILL.) i polskiego (*L. polonica* RAC.) nowy gatunek dla fauny Polski. Przegl. Zool., Wrocław, **16** (2): 204—205.

SKRZYPCZYŃSKA M. 1973a. Uszkodzenia szyszek modrzewiowych przez śmietkę modrzewiową — *Hylemyia laricicola* (KARL) w Polsce. Pol. Pismo Entom., Wrocław, **43**: 383—394.

SKRZYPCZYŃSKA M. 1973b. Znamionek modrzewiowiec *Megastigmus pictus* (FÖRSTER) (= syn. *Megastigmus seitneri* HOFFMR.) *(Hymenoptera, Torymidae)* oraz jego pasożyty: *Eupelmus urozonus* DALM. *(Hymenoptera, Eupelmidae)* i *Mesopolobus zetterstedtii* (DALLA TORRE) *(Hymenoptera, Pteromalidae)*. Acta Agrar. et Silv., Kraków, **13**: 121—162.

SZMIDT A. 1965. Rola szkodników owadów w bilansie strat nasion drzew leśnych. Roczn. WSR, Poznań, **27**: 232—241.

STADNICKIJ G. V. 1971. Charakteristika šišek eli evropejskoj (*Picea abies* [L.] KARST.) kak stacii obitanija i naseljajuščego ich entomokompleksa. Entom. Obozr., Leningrad, **50** (1): 85—94.

STADNITZKY G. W. 1969. Die Entomofauna der Fichtenzapfen (*Picea abies* [L.] KARST.) des europäischen Teiles der UdSSR. Anzeiger f. Schädlingskunde u. Pflanz., Berlin, **42** (10): 145—150.

TYSZKIEWICZ S. 1951. Wyłuszczanie nasion leśnych. Warszawa.

YAMADA F., K. KOBAYASHI, S. YAMAZAKI, T. OZAWA. 1972. Studies on the Larch Cone Maggot, *Hylemyia laricicola* KARL *(Diptera, Muscidae)*. Bull. of Goverm. Forest. Exper. Stat., Tokyo, **247**: 15—68.

Zasady hodowlane obowiązujące w Państwowym Gospodarstwie Leśnym. 1969. Warszawa.

SUMMARY

The work contains a list of insects — conobionts found during the years 1968—1973 in larch cones: those of the European (*Larix decidua* MILL.) and of the Polish larch (*L. polonica* RAC.) *. The number of species of conobionts connected with the cones mentioned above increases by 17 further species and by 5 genera, to which belong insects that have not yet been completely determined (Table I).

The most numerously represented insects, obtained from cones of both larch species are: *Eurytoma* sp. *(Hym., Eurytomidae)*, *Megastigmus pictus* (FÖRSTER) *(Hym., Torymidae)* and *Eupelmus* sp. aff. *memnonius* (DALM.) *(Hym., Eupelmidae)*; the remaining species were less numerous or were found in very small quantities during this period of research (Table II).

Numbers concerning the reared dominant species suggest a corelation between the amount of obtained individuals and the larch species, with a preference for the European larch.

From the economic point of view the following insects proved to be important: *Megastigmus pictus* (FÖRSTER), *Hylemyia laricicola* (KARL) *(Dipt., Anthomyidae)*, as well as species from the *Eurytoma* genus, not determined exactly as yet.

It was that a determination of the complicated trophic connections in the system parasite — host necessitates further investigation.

* Originating from 70 forest inspectorates in Poland.

РЕЗЮМЕ

Работа содержит перечень насекомых (конобионтов), отмеченных в 1968—1973 годах в шишках лиственницы: европейской (*Larix decidua* Mill.) и польской (*L. polonica* Rac.), происходящих из 70 надлесничеств в Польше. Количество видов конобионтов связанных из упомянутыми шишками увеличивается на 17 дальнейших видов и на 5 родов, к которым принадлежат насекомые ещё вполне не определённые (табл. I).

Наиболее многочисленными видами полученными из шишек обеих видов лиственниц оказались: *Eurytoma* sp. *(Hym., Eurytomidae)*, *Megastigmus pictus* (Först.) *(Hym., Torymidae)* и *Eupelmus* sp. aff. *memnonius* (Dalm.) *(Hym. Eupelmidae)*; остальные виды отмечены в меньшем количестве, а также незначительно в период исследований (табл. II).

Числа, касающиеся полученных, доминирующих видов подсказывают корреляцию между количеством полученных особей и видами лиственниц, при чём доминировала бы лиственница европейская.

Хозяйственно важными насекомыми оказались: *Megastigmus pictus* (Först.), *Hylemyia laricicola* (Karl) *(Dipt. Anthomyidae)* и виды из рода *Eurytoma*, которых пока не удалось точно определить.

Констатировано, что установление сложных трофических связей паразит — хозяин требует дальнейших исследований.

Redaktor zeszytu: doc. dr J. Pawłowski

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE—ODDZIAŁ W KRAKOWIE—1974

Nakład 700+90 Ark. wyd. 1,5 Ark. druk. 10/16+1 wkładka Papier ilustr. kl. III 70×100 80 g
Zam. 448/74 Cena zł 10.—

DRUKARNIA UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W KRAKOWIE